

(Հմտ. Ե. Օսեան, Ընկ. Նամականի, էջ 3, «Երկնցի»)։ Կորիւն, պատմելէ յետոյ երկու մեծ սուրբերու՝ Սահակի և Մաշտոցի յաջորդական մահերը, կը յայտնէ թէ իբրև վերակացու և տեղապահ կարգուեցան Յովսէփ և Յովհան. և ապա կ'աւելցնէ նաև որ բարեացապարտն Վահան ալ, Ամատունի Հազարապետը, փութով մանունն օգնութեան կը հասնէր։ Այս շատ բնական և անհրաժեշտ տեղեկութեան փոխարէն Հ. Ակիւնեան կը ստիպէ Կորիւնը որ յանկարծ երեսուն տարի ետ երթայ և Վռամշապուհի մահը յիշէ, զօհանցնելու համար իր բնագիրը զվերականգնող Պերյարգելի Հայրը։ Ազաւթանգեղոսի մէջ Վահանի տեղ Տրդատ զրուած ըլլալը բաւական չէ հետեցնելու համար թէ Կորիւնի մէջ Վռամշապուհ զրուած էր։ Սպասելի է որ Վահանի մասին խօսող այս հատուածն ալ իր ներկայ տեղէն կորցուելով փոխադրուի այլուր, որպէսզի Կորիւնի բնագիրը քիչ մը ևս «վերականգնուի»։

Այս նկատողութիւնները հազիւ մէկ տասներորդը կը ներկայացնեն Հ. Ակիւնեանի սոյն գործին մէջ ազատ համարձակ վիստացող «ուղղում»ներուն և զվերականգնում»ներուն։ Մանր սրբագրութիւններ կան ի հարկէ, որոնք սակայն կ'անշքանան խոշոր սխալներու ստուերին տակ։ Բազմաթիւ հատուածներ տեղափոխուած են անհիմն և անընդունելի ենթադրութիւններով, և մեր ձեռքը տրուած է Կորիւնի «բնագիր» մը, որ յոյժ կասկածելի է և յայտնապէս չինծու։ Բնաւ զարմանալի չէ որ, Ազաւթանգեղոսի, Փաւստոսի, Խորենացիի, Փարպեցիի և Եղիշէի յօշոտումէն յետոյ, Կորիւնի չքնադ մատանն ալ ենթարկուէր բզբտումի փորձի մը։

Հայ-բանասէրէ մը պիտի պահանջուէր քիչ մը աւելի լուրջ և խղճամիտ ըլլալ մեր հին բնագիրները ձեռնելու ժամանակ։

Ն. ԵՊՍ. ԾՈՒՎԱԿԱՆ

ԳԻԼԳԱՄԷՇԻ ԴԻԻՑԱԶՆԵՐԳՈՒԹԻԻՆԸ

Համաճարապի Թրիմագիւրքը-ին հրատարակութեան հոգի, ի յոյս կ'ընծայենք Հոգեւոր Տ. Անուշաւան Արք. Ջըլսանեանի ուրիշ մեկ երկասիրութեամբ Գիլգամեշի Գիլգամեշի քիւնը։

Կը յուսանք որ ասիկ հոգ Հոգ. Տ. Անուշաւան Արք.՝ ասիկ հաւաքական գործերով մեզ շանտարական գրականութեան վրայ ետ և կարեւոր յանդիմանք ընէ։

ԽՄԲ.

ՓՈՒՆԱՆ ՅԱՌԱՋԱՐԱՆԻ

Տիգրիս-Եփրատեան հովիտէն կապուած իմացական թողունէն, Գիլգամեշի Գիլգամեշի քիւնը՝ Բաբելական այս Ոգիսականը, գրական գիւնը-գործողի մը արժանիքները կը ներառուի իր տողերուն մէջ, ուրիշ առաւելութիւններու առընթերձ գիցաբանական առատ մթերք, բաղդատական կրօններու սատարող տաղած, ջրհեղեղի հուշակաւոր զրոյց, մահուան ըսկեպտիկ փիլիսոփայութիւն, և յաւերժ յիշատակ մը կերտելու կրօնող մարմանը, նարեկ մը մահերգութեան մը հեծեմանքը կ'ողբայ Գիլգամեշի Գիլգամեշի քիւնը առաւելաբար։ Մեր թարգմանութիւնը կատարուած է ուղղակի բեւեռագիր բնագրէն։ R. Campbell Thompsonի, 'The Epic of Gilgamesh, Oxford, 1930, աղբիւրներ կոթողական հրատարակութեանն է։ Նեն տնտեսուած նաև նորագիւտ արձանագրութիւնները։

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

ՏԱԽՏԱԿՆԵՐՈՒՆ ԴԻԻՑԸ

Այս գիլգամեշի քիւնը ներթելէն ստուար քանակը՝ լոյսի բերուեցաւ նորուստուծոյ տաճարին և Ասորբանիպար-քայի բազմահատոր մատենագրանին աւերակոյտներէն, վերջին գարու կէսերուն։

A. H. Layard¹, H. Rassam¹, և G. Smith¹, ժրջան պեղումներուն իրրե արդիւնքը, իրաւասիւ թիւի մը արգարեւ, նոր բեկորներու ապահովումը: Այս դարու շեմին, Սիպարի՝ այժմու Արու-իւսթայի միացորդներէն, տասներորդ տախտակի հին բարեկան բնագրէն բեկոր մը, ստացաւ B. Meissner վաճառականէ մը. երկրորդ տախտակի հին բարեկան բնագիրը պարունակող տախտակ մը ապահովեց Pennsylvania համալսարանը 1914ին, հնավաճառէ մը, Pennsylvania համալսարանին բեկորը ամբողջացուեցաւ Yale համալսարանի կողմէ, գրեթէ նոյն շրջանին, հին բարեկան բնագրով մը երրորդ տախտակի, վերոյիշեալ հնավաճառէն, 1914էն առաջ, Անուրի մէջ գերեզմանները արտահողեցին ասուրական հրատարակութիւնը վեցերորդ տախտակին: Nippur, Kish, և Ur քաղաքներու ընդերքներէն լոյսի սփռուեցաւ սումերական բնագրերու ստուար թիւ մը, Գիլգամէշի գիւցաղներգութիւնը ջրափող. հակիրճ համապատկերը այս գիւտերուն կ'ամբողջացուէր հիտիտ և կարգ մը Խուրթի թարգմանութիւններու նպաստովը, Հիտիտներու մայրաքաղաք՝ Boghazkeui հողակցութիւնը: The Gilgamesh Epic and Old Testament Parallels, by Alexander Heidel, Chicago, Illinois, էջ 1-2:

ԳԻԼԳԱՄԵՍԵՐԳԻԿԵԱՆ ՀՅՈՒՍ

ԳԻԼԳԱՄԵՍԵՐ

Ջգացական հոգեվիճակի զգալի տիրապետում մը կը բնութագրէ նախնականի տիպար՝ Գիլգամէշը տրամաբանութեան յամբարք մը և ստորգ դատում. կը փոխանակուի զգացումներու փութկոտ ու տարտամ վճիռովը: Բնութիւնը, մարդը, սէրը, բարեկամութիւնը, արկածախնդրութիւնը, մահը կը կազմեն իր ապրումներուն ծիրը. զգացումներու գոյն է զանոնք կենսաւորողը, խորագննին իմացականութեան նուազուն սեւեռումի մը առնթներ: Ջայրոյթը, սարսափը, կայծակնային ուժգնութեամբ կը փոթորկնեն զինքը իր խորունկէն. իսկական նախնականի դիմագիծը կը պատկերացնէ Գիլգամէշը:

Պատմական անձնաւորութեան մը վաւերականութիւնէն զուրկ է Գիլգամէշ-ան-

հատը. Ուրուք քաղաքի տաշլին հարստութեան կ'անդամակցի Գիլգամէշ, սումերական արքայացանկին համաձայն, հարիւր քսան վեց իշխանութեան տարիներու տաւրածով մը: Առասպելական հերոսի մը վրայանութեամբ լիբնորոշուի Գիլգամէշը. իրական արքայ մըն է սոն, աստուածացած: Նախքան Բիւստոս երրորդ հաղարմեակին, Ուրի երրորդ արքայացեղին և Ակատէի բազմաթիւ թագաւորներուն աստուածացումը, կը հիմնաւորէ ստոյգ գոյութիւնը Գիլգամէշ արքային, L'Epopée de Gilgamesh, Dr. G. Conteneau, Paris, 1939, էջ 207:

Գիլգամէշ կը կերտէ իր անձին անշէջ համբաւ մը, Ուրուք քաղաքի պարսպին բարձրացումը, որ Անամի սումերական արձանագրութեան մէջ «հին գործն է Գիլգամէշի» ներդրոյն կ'արժանանայ: Նինսուն դիցուն հին կը ստանձնէ անոր մայրութիւնը, մինչ Լուգալբանդայ աստուածը անոր հայրուրութիւնը. այս վերջինը, իր առարկելի նկարագրով, տեղի կուտայ անձանթ մահականացուի մը, որ կը դիմագծուի սումերական արքայացանկին մէջ, իբրեւ «աւագ քահանան Գուլլապի» ստորաբաժնին Ուրուք քաղաքի, The Gilgamesh Epic and Old Testament Parallels, by Alexander Heidel, Chicago, Illinois, 1946, էջ 4:

Հրաշապատումներու պատմութեան մէջ չէ մերկացուած Գիլգամէշի համատարած հռչակը. ուշադրաւ նմոյշ մը կ'ընծայէ Claudius Aelianus, իր De Natura Animalium երկին մէջ, XII, 21. — «Երբ Սէուէթորոս իշխեց բարեկացիներու վրայ, քաղաքացիները՝ ըսին թէ, զաւակը որ պիտի ծնէր անոր զուսարէն պիտի կորզէր թագաւորութիւնը իր մեծ հօրմէն. ասոր վրայ, ան վրդոված էր, և զայն զուարճախօսութեամբ արտայայտելու համար, Ագրիտիոս մը՝ (Արկոսի արքան) հայրը Դանաէի, արուն շուրջ նամաթինակ զրոյց մը հիւսնուլլալ կը թուի յոյն գրականութիւնը՝ հանդիսացաւ աղջկան. քանզի կը հսկէր (անոր) շատ մտերմաբար. սակայն, առանց իր գիտութեան, որովհետեւ ճակատագիրը աւելի հնարկմաց էր քան բարեկացին, մահկանայնութեամբ մարդ աննշան մարդէ մը, ու ծնաւ զաւակ մը. (իւր) պահակները, արքայի երկիւղէն, զայն նետեցին վերնաբերդէն. վառնդի հոն էր որ բանաբերուած

էր կանխապէս յիշեալ օրիորդը. քայքայ արծիւ մը շուտով նշմարեց անկումը մանուկին, և նախ քան որ երախտան խորտակուէր գետնին վրայ, առաւ իր ներքեւ ու դրաւ (զայն իր) կռնակին վրայ, և տարաւ մրգատան մը, դրաւ (զայն) վար ամենայն զգուշութեամբ. խնամակալը վայրին, տեսնելով զեղանի մանուկը, սիրեց զայն և մեծցուց. Գիլգամէս կոչուեցաւ ան, և թագաւորեց բարեկարգներու վրայ: Գիլգամէսին անունը՝ Pa-gish-bil-ga «Նախահայր» կը նշանակէ աքքատական բնագրերու մէջ. ^dGish-bil-gin-mes, ^dGish-bil-ga-mesh, ^dGish, Հիտիտերէնի մէջ ^dGish-ga-mash, կամ ^dGish-gim-mash, Պոլուրթ արձանագրութիւններու մէջ ^dGal-ga-mi-shaul, ասուրական շրջանէն ^dGish-gin-mash, յետ-ասուրական Գիլգամէս: Thorkild Jacobsen, The Sumerian King List, Chicago, Illinois, 1939, էջ 89-90:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԵՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱԽՏԱԿ

Հակիրճ նախաշաւիղ մը կ'ուրուագծէ արարքներն ու վիշտերը գիւցգիւնեղութեան հերոս՝ Գիլգամէսին՝ «որ» տեսաւ աւմէն ինչ [մինչեւ եզր]երը երկրի, [ան որ ամէն ինչ] զիտցաւ [եւ քննեց] ամէն ինչ, տեսաւ ան խորհուրդը եւ [քողագիւղի] թաքուցը, տեղեկութիւն բերաւ նախաշրջանից եղեղեան (շրջանէն), հեռաւոր ուղեւորութիւն մը կատարեց, յղանցաւ եւ [խոնջեցաւ], [իւր] տաժանքն համայն, քարկոթողի մը վրայ [գորշ]մեց, շինել տուաւ շրջապատը ցանկապատեալ Ուրուքի:

Այս խտացեալ ներածականին կը յաջորդէ հերոսին պատմութիւնը. Ուրուք քաղաքէ քաղաք ան. իր հպատակները՝ աբու և էպ անողորմաբար քաղաքի պարիսպներուն բարձրացումովը կը հիւծէ՝ «Գիլգամէս չի ձգէր իր սիրահարին», դուստրը մարտիկի, ամուսինը աղնուականի, Աստուածները կը լսեն անմեղ արեւունջները հարստահարուող հոգիներուն, որոնք կ'ազերսեն մարդկութեան արարչունի՝ Աբու-

րուշէն, Գիլգամէսին մրցակից մը ստեղծել, սուռչիւնին կեդրոնացումը իր անձրագիր, կեղեքիչ գործունէութենէն վրիպեցնելու երկրորդի մը՝ Ներկայութեամբ, որպէսզի «Ուրուք հանդարտի»:

Գիլգամէսին կը ձեւաւորէ կառով սպասուած տնէն — էնքիտու կը կոչուի ան՝ տիպարը նախնական մարդու, մարմնացումը բխտ ուժի, որուն ճամբարինն է [թա]ւարծի, հերն իր գիւնուն հանգոյն կնոջ մը, հունտի պէս խիտ առ խիտ կ'աճին խոպու պիքներն իր մազին, ոչ մարգ, ոչ երկիր գիւտէ, վիթերու առնթներ դաւարիք կ'ուտէ, պաճարներու հետ կը փութայ գուռ, անասուններու հետ իր սիրտը կը բերկրի շուտով:

Պաշարած իր հաւատարիմ ոգին, անբաղձի կը դարձնէ զինքը որսորդներուն, որովհետեւ ճիշդացած է ան, անոնց փորած փոսերը, խլած անոնց լարած թակարդները, պրծել տուած անոնց ձեռքերէն իր պաճաւը: Ատեղութեան մղձաւանջէն բռնկուած անոնցմէ մին, զրպարտութեան չարախիղ մաղձը կը հեղու անոր հասցէին՝ իր հօր, ապա Գիլգամէսին. վերջին երկուքը կը հրահանգեն որսորդին, պերճաղիճի մը հրապոյրներով որդագլխի պարագասիտ էնքիտուն, և զայն հեռացնել իր կեանքը իմաստաստուող անբաժնի մասնիկ՝ իր այնքան գուրգուրալից հօտէն. ծրագիրը կը յաջողի, աղիքը իր շուտափոյժ նուաճումէն չմոռած, կը համոզէ զայն «ցանկապատեալ Ուրուքը» առաջնորդել, Գիլգամէսին մօտ, որ նախատեսած էր անոր գալուստը, երկու երազներով:

Էնքիտուի տեղափոխումը արձակադաշտէն դէպի քաղաք, կը խորհրդանշէ նախնական մարդուն մեծացումը քաղաքակրթութեան կնոջ միջոցաւ, երբ այս վերջինը կը հրաւիրէ ինչպէս կը գեղեցիկ տեսնուենքու հետ, արձակադաշտի վրայ, ե՛կ, առաջնորդեմ քեզ ցանկապատեալ Ուրուքը, անարատ տաճարը, ընակարանը Անուի և Իշտարի, ուր Գիլգամէսն է գործութեամբ անթերի:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱԽՏԱԿ

Էնքիտուի խոսքն հոգին, «սովոր էր դիել կաթը վայրի անասուններու», զորմանքով դիտեց իր առջեւ գործած հացը,

որովհետև «չէր ուսուցուած ան, թէ հացը ուտելու համար էր, և ըմպելիքը խմելու»։ Անծայրածիր տափաստաններու վրայ հասակ առած բնութեան այս սիրելի զաւակը, հորժեշտ կուտայ իր մօտիկ անցիակին, նոր կեանքի մը հետանկարողը վարանոտ, որուն բնորոշող գիծը գոյութեան պայքարի դառն փորձառութիւնը կը ներշնչէ։ Իր ազատատենչ և անասնական անփոփոխեան վարժ խառնուածքը դժկամակութեամբ կը գիմաւորէ իր առաջ ակօսուող ուղին։ Աղիւնը կը շեշտէ իր քաղաքակրթիչ դերը, պարտադրելով անոր՝ «կե՛ր հացը, ո՞վ է՛նքիտու, պայմանն է ան կեանքի, խմէ՛ ըմպելիքը, սովորոյթն է ան երկրին»։ Էնքիտու կերակու հացը, մինչև յազուրդ, խմեց հօթք սկահ ըմպելիք, խայտառ իր սիրտը, դէմքն իր պայծառացաւ, օծուեցաւ իւղով, ու նմանեցաւ մարդու»։ Պերճաղիւնը և էնքիտուն Ուրուք կ'ուղղուին։ Խրախճանքի մէջ կը շուալաթի քաղաքը։ Ամբոխը հետաքրքիր՝ էնքիտուի տխրանեան ուժի աւանդութեան հետքով։ «Աղգակնութեան տան» մուտքին, կը հանդիպին իրարու Գիւգամէշն ու էնքիտուն առաջին անգամ, վայրը ուր գիշերային խնձուքը Գիւգամէշի պիտի սարքուէր։ Էնքիտու, ընդվզած սացով կեանքի դարչանքէն սկը փակէ մուտքը իր ոտքով, ու չի թոյլատրեր Գիւգամէշին մտնելու։ Վրիժառու զգացումները կը շարժին ու «կը ընձամարտին իրարու հետ, պոռոտելով ցուրիբու նման, կը փըշրեն դրանդիքը»։ Յաղթութեան դափնին կը պսակէ Գիւգամէշի ճակատը։ Նախանձի տրտմեցնող մաղձը կը փոխանակուի հիասցումով, իր մրցակցի ուժի գերակշռութենէն առթուած։ Այս սքանչւոյցման բոլորէն, կը սերմանուի բարեկամութիւն մը, որ կ'ուռճանայ օրէ օր անկեղծ զգացումներու աւելում, դժբախտաբար կ'արմատախլուի ան, անակնկալ մահովը էնքիտուի։

ԵՐՐՈՐԴ ՏԱԽՏԱԿ

«Յաւերժական յիշատակ մը» կտակելու մարմաջը, կը գրգռէ Գիւգամէշի արկածախնդրական ոգին։ Տարամբժօրէն չի գպուէր իր փառասիրութիւնը։ Ծրագրելը կը պարզէ իր բարեկամ՝ էնքիտուին։ — Սպաննել էնքիլ աստուծոյ կողմէ սահմանուած ճիւղա՛նձումբաբան՝ դէտը հեռաւոր մայրիներու

անտառին սորուն գոչիւնն է սրտաւմ-հեղեղ, բերանն է հուր, շունչ է մահ, հզօր է ան, չի ննջէր երբեք»։ Սարսափը կը կրծէ էնքիտուի սիրտը, կը տատամսի, սակայն սիրոյ անքակտելի շղթան, կը ստիպէ իր մասնակցութիւնը Գիւգամէշի կողքին։ Պաշտպանութեան միջոցները կը կայանան «թուրերէ, տապարներէ»։ Քաղաքի ծնրակոյտին յոռետես խրատականները չեն կասեցներ իր հաւատաւոր վազքը, անմահ անուն մը կերտելու ետին։ Ապա, Գիւգամէշ կը հայցէ Շամաշ աստուծոյ անոր հոգանին։ Աղօթքին կը յաջողէ, լաւատես մաղթանքներու յորձանք մը երէցներու և էնքիտուի կողմէ, «թող քու աչքերը տեսնեն, ինչ որ քու բերանն է արտաբերած, թող Շամաշ բանայ քեզ փակուած ուղին, խորտակէ լեռը քու քայլերուն առաջ», էնքիտուն՝ կ'ուխտէ հետեւիլ Գիւգամէշին անասնման նուիրումով։ Գիւգամէշի մօր՝ Նին — Սունի պաղատանքները Շամաշի ուղղուած, իր սրբուոյն ճանաչող ուղեւորութեան շուրջ, կը մեղամաղձօտեն ճակատագրական երթը։

ՁՈՐՐՈՐԴ ՏԱԽՏԱԿ

Հեռաւոր ճամբորդութեան մը տաժանքէն յոգնաբեկ, հիասքանչ ու երբեմն երկչոտ նայուածքներ կ'ուղղեն Գիւգամէշն ու էնքիտուն պատկառազգու անտառին մայրիներուն։

ԱՆՈՒՇԱԽԱՆ ԱԲՂ. ԶԴՋԱՆԵԱՆ
(Շարունակելի 1)

